

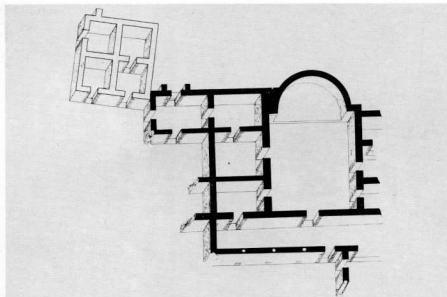
φωτ. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ

Τό αστικό βυζαντινό σπίτι

Ἡ ἴδρυση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Α' στὰ 324 μὲ βάση οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ κριτήρια σήμαινε τὴν ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς οἰκονομικῆς ὑπεροχῆς τῆς Ἀνατολῆς. Κοντὰ σ' αὐτὴν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια ἐπαιζαν σημαντικὸ ἐμπορικὸ ρόλο τὴν ἐποχὴ πού οἱ πόλεις τῆς Δύσης ξέφεψαν οἰκονομικά. Ἡ δὴ στὸν 6ο αἰῶνα ἡ Κωνσταντινούπολη γίνετα παγκόσμιο οἰκονομικὸ κέντρο· τὴ θέση αὐτὴ θά κρατήσῃ ὡς τὸν 12ο αἰ. Ἀνήκουστος ἦταν γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς ὁ πλοῦτος πού σωρευόταν στὴν πρωτεύουσα ἀλλὰ καὶ στὶς ἄλλες μεγάλες πόλεις, π.χ. στὴ Θεσσαλονίκη, πού ἡ προνομιακὴ θέση τους στὴ διοίκηση καὶ στὴν ἐκμετάλλευση μεγάλων περιοχῶν γύρω τους σχημάτισε μιὰ τάξη καλοστεκούμενων ἀστών. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἡ ἐπίδειξη τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δύναμης ἐβρίσκε τὴν καλύτερη ἐκφρασὴ τῆς σὲ μιὰ πλοῦσια κατοικία.

Θανάσης Παπαζώτος

Ἀρχαιολόγος

1. Θεσσαλονίκη. Άνασκαφή σε οικόπεδο νότια από το ναό της Λαοδηγητρίας. Κάτοψη του παλαιοχριστιανικού σπιτιού. Ο κεντρικός χώρος με την άψίδα στη βόρεια πλευρά του ταυτίζεται με το «τρικλίνηρι» των Βυζαντινών. Ήλθαση με την κύρια αίθουσα του σπιτιού. Ανατολικά και δυτικά από το «τρικλίνηρι» χτίζονται τα δωμάτια, ένα νότια ο διάδρομος είχε αντικατασταθεί μία από τις τέσσερις στοές της εσωτερικής αψίδας. Δυστυχώς οι καταστροφές που προέβλεπαν οι θεμελιώσεις των παρακείμενων οικοδομών, που χτίστηκαν πριν το 1970, δεν μας επέτρεψαν να ολοκληρώσουμε την εικόνα αυτού του μοναδικού εύρηματος. Τε τέσσερα δωμάτια που σημειώνονται στην πάνω αριστερή γωνία αποδείχθηκε ότι άνηκαν σε ρωμαϊκό κτίσμα και ένσωματώθηκαν στο μεγάλο σπiti. Ο πρώτος χώρος που χτίστηκε δίπλα στον ρωμαϊκό πυρήνα με τις τέσσερις θύρες έρμηνεύεται ως προθάλαμος. Η βόρεια θύρα του προθαλαμου οδηγεί στον κήπο. Η άνασκαφή έξε από τον βόρειο τοίχο του σπιτιού απέδειξε ότι ο χώρος εκείνος δεν κατοικήθηκε ποτέ και μόνο σαν κήπος του σπιτιού θά μπορούσε να έρμηνευθεί.

Άπό τόν 5ο αι. μέχρι τόν 1000.

Οι πόλεις γενικά, άπ' όσο έξορουμε, κρατούν άκόμη άστυρτό πολεοδομικό σχήμα, άκολουθώντας τή ρωμαϊκή παράδοση. Μεγάλα δημόσια κτίρια, ναοί, ιππόδρομοι, άγορές, λουτρά, καλύπτουν σημαντικές έκτάσεις του ώφέλιμου χώρου τους. Τα σπiti, στις πλούσιες συνοικίες, έπρεπε να καλλωπίζονται στην πρόσοψη με μάρμαρα, για να δίνουν «άλλοσ μόν τή πόλει, ψυχγαγίαν δέ τοίς βαδίζουσι». Οι κληρικοί, στην προσπάθειά τους να στηρίξουν τό δόγμα, βλέποντας τήν οικοδομική έξαρση τής έποχής τους που ήταν αντίθετη με τή χριστιανική ιδεολογία, μόν δίνον πληθος πληροφορίες για τήν κατοικία. Μαθαίνουμε ότι ύπρχαν τριώροφα, τετραώροφα, πενταώροφα σπiti. Μαθαίνουμε άκόμη και για τό οχήμα, τούς χώρους, τά υλικά δο-

μής και διακόσμησης που καμιά φορά ήταν και χρυσάφι. Τό γεγονός αυτό κάνει τόν Ιωάννη τό Χρυσόστομο να άναφωνεί «μακαρία ή πόλις ου διά κίονας και χρυσούν όροφον άλλα διά τήν ήμετέραν άρετήν».

Γιά τή μορφή που είχε τό παλαιοχριστιανικό σπiti, ή πληροφορία ότι ο Κωνσταντίνος Α' έχτισε στην Κωνσταντινούπολη λαμπρές κατοικίες «κατά τήν έμφέρειαν των έν τή παλαιά Ρώμη πολυτελών κατοικουμένων οικών» για τούς ευγενείς Ρωμαίους μάς βοηθάει να κατανοήσουμε τό οχήμα του, άφου ή μορφολογία του ρωμαϊκού σπιτιού είναι άρκετά γνωστή. Η τελείως πρόσφατη άνακάλυψη, στη Θεσσαλονίκη, ενός παλαιοχριστιανικού σπιτιού (εικ. 1) που πρέπει, κατά τά στοιχεία που έχουμε, να λειτουργήσε στον 5ο και 6ο αι. με κά-

ποιες μεταλλαγές, μάς πείθει για τήν όρθότητα τής παραπάνω πληροφορίας. Πρόκειται για μεγαλοαστικό σπiti που σύμφωνα με τό τμήμα που έρευνήθηκε πρέπει να είχε τετράγωνη εσωτερική αψίδα με στοές και χριστιανικούς χώρους γύρω της. Γρήγορα όμως ή αψίδα άχρηστεύεται και ή βόρεια στοά της γίνεται διάδρομος μπροστά από δωμάτια και μία κεντρική αίθουσα («τρικλίνη» κατά τή βυζαντινή όρολογία). Όπως φαίνεται στην κάτοψη, τά δωμάτια χτίζονται κανονικά στις δυο πλευρές τής αίθουσας. Η χρήση των χώρων μάς είναι άγνωστη και μόνο για μερικους μπορούμε να πούμε ότι ήταν άποθήκη. Ο διάκοσμος του σπιτιού ήταν πλούσιος. Τοιχογραφίες ύπρχαν στην αίθουσα, σε μερικά δωμάτια και στο διάδρομο, ενώ ψηφιδωτά κάλυπταν τό δάπεδο πολλών δωματιών (εικ. 2). Άργότερα με τό φράξιμο θυρών αυτού του τεράστιου σπιτιού άπομονώθηκαν μικρότεροι χώροι που λειτουργήσαν ως άνεξάρτητα σπiti, τών άπογόνων προφανώς του πρώτου ιδιοκτήτη.

Δυστυχώς, άραχί έν έκτεταμένες έξερευσε που έχουν γίνει τά τελευταία χρόνια σε άρχαιολογικούς χώρους (Νικόπολη, Φθιώτιδες Θέβες, Άμφίπολη, Φιλίπποι κ.ά.), ή γνώση μας για τό σπiti στο χρονικό πλαίσιο που έξετάζουμε είναι άκόμη πολύ περιορισμένη, άφου τό ενδιαφέρον των αρχαιολόγων έχει στραφεί κυρίως προς τήν εκκλησιαστική άρχιτεκτονική. Να στηριχτεί πάλι κανείς σε χειρόγραφα ή τοιχογραφίες που άποικονίζουν σπiti είναι παράτολμο, γιατί είναι γνωστό ότι ή βυζαντινή ζωγραφική δέν είναι παραστατική τέχνη.

Άπό τό 1000 μέχρι τό 1453

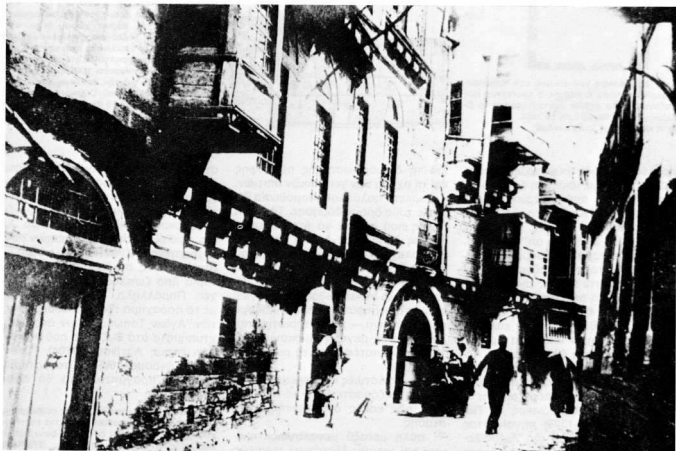
Γιά να συνθέσει κανείς τήν εικόνα που παρουσίαζε μία μεσαιωνική πόλη τής Άνατολής άπό τό 1000 και μετά θά πρέπει να άναντρέξει σε παλιές φωτογραφίες που δείχνουν τήν όψη που παρουσίαζαν πόλεις, όπως ή Κωνσταντινούπολη ή ή Θεσσαλονίκη στις άρχές του αιώνα μας. Οι βυζαντινές πηγές, που ευτυχώς είναι πάρα

2. Διακόσμηση δαπέδων σε δωμάτια του παλαιοχριστιανικού σπιτιού τής Θεσσαλονίκης. Κατασκευάστηκαν με μικρά τεράχια πολύχρωμων μαρμάρων. Τέτοιοι είδους δάπεδα οι Βυζαντινοί τά όνομαζαν συγκοπήν ή συγκοπτόν έδαφος.

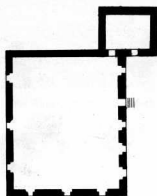
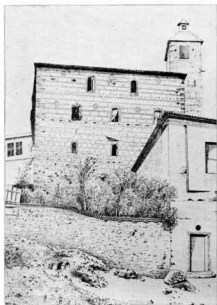

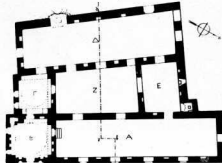
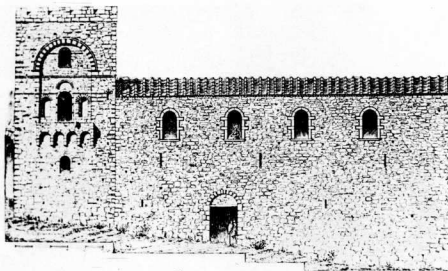
3. Αεροφωτογραφία ενός τμήματος της πόλης της Θεσσαλονίκης γύρω στα 1930. Διακρίνεται πολύ καλά το βόρειο τείχος και η διάρθρωση των δρόμων. Η Θεσσαλονίκη κράτησε το βυζαντινό πολεοδομικό σχήμα μέχρι τις αρχές του αιώνα μας.

4. Δρόμος και παλιά σπίτια στην Κωνσταντινούπολη (φωτογραφία πριν το 1902). Άνολογη εικόνα ενός δρόμου μός δίνουν οι περιγραφές των βυζαντινών πηγών.

5. α) Ἡ πρόσοψη τοῦ σπιτιοῦ στό Μελένικο. Διακρίνεται πίσω ὁ πύργος ἢ κάστρος τῶν Βυζαντινῶν. Τό σχέδιο συντάχθηκε γιά τό βιβλίο τοῦ L. de Beylié πρὶν τὸ 1902.
β) Ἡ κάτοψη τοῦ ἴδιου σπιτιοῦ.

6. α) Μυστράς. Ἡ κόρυς ὀψη τοῦ παλιότερου πυρῆνα τοῦ λεγόμενου «ἀρχοντικοῦ». Τά τέσσερα τοξωτά παράθυρα φωτίζουν τὸς τρικλιναίρι, ἐνῶ τὰ τρία μικρὰ ἀνοίγματα (τοξικά θυρίδες) τὸ μεσοπάτωμα. Ὁ κάστελλος ἀριστερὰ μὲ προμαχῶνες πάνω, τοὺς ὁδόντας, ἔχει καὶ μικρὸ ἐξώστη (ἡλιακόν).

β) Στὴν κάτοψη οἱ χώροι Α Β Γ ἀποτελοῦν τὸν ἀρχικὸ πυρῆνα. Οἱ χώροι Δ Ε προσιθύνονται ἀργότερα καὶ σχηματίζουν μὲ τὸς προηγούμενους τὴ μικρὴ ἐσωτερικὴ αὐλὴ Ζ.

γ) Στὴν τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνα φαίνεται ὅτι οἱ κύριοι χώροι ἦταν σινιδοπάτωμοι. Τὸ ἴσκιον χρῆσιμος μάλλον γιὰ ἀποθήκη. Στὸ τρικλιναίρι, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ στὸ μεσοπάτωμα, ἀνάμεσα στὶς τοξικές θυρίδες, ἀνοίγεται μικρὴς κόγχης, τὰ τοιχαρμάρια, γιὰ τὴν ἀποθεσὴ χρηματικῶν ἀντικειμένων τοῦ σπιτιοῦ. Οἱ μικρὲς κόγχες δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴ θύρα στὸν πάνω ὄροφο τοῦ κάστελλου χρῆσιμος γιὰ προσκυντήρια.

πολλές, μᾶς ὁδηγοῦν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Πολεοδομικὸ μὲ ἰδιότυπη ὀργάνωση, σχηματισμένο ἀπὸ κεντρικούς δρόμους (λεωφόροι), παρόδους καὶ στενοσόκακα (ρύμια, τυφλαί ρύμια) (εἰκ. 3). Σπίτια ἀπ' τὴ μιά καὶ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δρόμου μὲ ἐξώστες (ταβλιωτά) πλησιαζάν τόσο μεταξὺ τους, ὥστε τὸ φῶς τῆς μέρας ἐφτανε λιγοστὸ στὸ κατάστρωμα τοῦ δρόμου (εἰκ. 4). Ἡ κατάσταση τῶν δρόμων συνήθως δὲν ἦταν καλὴ, ἄφου δὲν ὑπῆρχαν ἰδιαίτερα φροντισμένα συστήματα ἀποχέτευσης. Λάσπες, λάκκοι, κοπριές καὶ σκουπίδια συνθέτανε τὴν καθημερινὴ ὄψη τους. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρεται, ὅτι οὗτο ἀυτοκράτορας Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος (1282-1328) πηγαίνοντας ἐπιππος πρὸς τὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη ἐπῆσε σὲ λάσπες, ἐπειδὴ γλιότρησε τὸ ἄλογο του.

Γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς πρόσοψης καὶ τῆς σχέσης τῶν γειτονικῶν σπιτιῶν, μιά ἀρκετὰ πολὺπλοκὴ νομοθεσία θέσπιζε τοὺς ὅρους δόμησης. Τὰ ὕλικά δομῆς πού πρέπει νὰ ἦταν εὐτελεῖ, πέτρες δηλαδὴ μὲ λάσπη καὶ ξύλα, δικαιολογοῦν τὸ γεγονός ὅτι σχεδὸν τίποτε δὲν σώθηκε ὡς τῆς μέρες μας ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἦταν εὐκόλο νὰ ἀπλωθοῦν πυρκαγιές πού κατέστρεφαν μεγάλα οἰκοδομικὰ τετράγωνα — χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἡ μεγάλὴ πυρκαγιὰ τοῦ 1917 πού ἀποτέφρωσε τὴ μισὴ Θεσσαλονικίη.

Οἱ φθινές ἀστικές κατασκευές, ὅπως τῆς ὑποψιαζόμεστε, ἦταν τὸ ἀπαύσιμα μιάς κακῆς οἰκονομικῆς κατάστασης.

Ἡ πάλι μεταξὺ μεγαλογαιοκτημόνων καὶ μικρῶν ἐξασθενεῖ συνεχῶς τὴν οἰκονομία καὶ ὁδηγεῖ σὲ ἐπαναστάσεις — τὸ 1042 ὁ λαὸς τῆς Κων-

σταντινούπολης μπαίνει στὸ παλάτι καὶ λεηλατεῖ τὸ θησαυροφυλάκιον. Τὸ ἐμπόριο περνάει στὰ χέρια τῆς Βενετίας, τῆς Πίζας καὶ τῆς Γένοβας, ἐνῶ οἱ τουρκικὲς εἰσβολές στὴ Μικρὰ Ἀσία, πού οἱ κάτοικοι τῆς βλῆπουσ ἀν λυτρωτικές ἀπέναντι σ' ἕνα καταπιεστικὸ κράτος, στεροῦν τὴν αὐτοκρατορία ἀπὸ ζωτικῆς σημασίας περιοχές. Παράλληλα, οἱ σταυροφορίες, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν Ἁγίων Τόπων, δίνουν ἀπαυτὰ χτυπητὰ στὸ Βυζάντιον πού ὑποκύπτει στοὺς Λατίνους (1204). Ὅταν πιά θὰ ἀνασταθεῖ ἡ αὐτοκρατορία (1261), ἡ πραγματικότητά θὰ εἶναι διαφορετικὴ.

Ἐνδεικτικὰ αὐτῆς τῆς οἰκονομικῆς κατάστασης εἶναι τὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ παλιτικὴ τῶν αὐτοκρατόρων, ἔτσι, ὁ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976-1025) στὴν ἀρχὴ περιορίζει τὴ δύναμη τῶν μεγαλογαιοκτημόνων, ἐνῶ στὴ συνέχεια, μετὰ ἀπὸ πίεση τῆς ἐκκλησίας, τὴν εὐνοεῖ. Τὸ 1071, οἱ Τούρ-

και νικούν τους Βυζαντινούς στο Μαντζικέρτ και προελαύνουν στη Μ. Ασία. Με τους Κομνηνούς (1081-1185), η αυτοκρατορία, αν και φαίνεται να άνταπετέρχεται στις δυσκολίες, παραχαρεί στη Βενετία (1082), την Πίζα (1111) και τη Γενόβα (1155) έμπορικά προνόμια στην Ανατολή, στον Εύξεινο Πόντο και στο Αιγαίο. Πού πάει πιά να όηλκει στο Βυζάντιο. Το βυζαντινό νόμισμα ύποτιμάται (12ος αι.) γεγονός ένδεικτικό για τό ότι η Κωνσταντινούπολη παύει να είναι τό παγκόσμιο οικονομικό κέντρο. Οι εμφύλιοι πόλεμοι τών έτών 1320-28 και 1341-47 βοηθούν στην εγκατάσταση τών Τούρκων από ευρωπαϊκό έδαφος και παραμένει μόνο η Κωνσταντινούπολη σύμβολο τής αυτοκρατορίας.

Μέσα σ' αυτό τό πλαίσιο έντάσσονται συνεπώς πολύ καλά οι περιγραφές τής φτώχειας από τόν Θεόδωρο Πρόδρομο (1098-1166) ή τή λιθοπηλόκτιστα σπίτια τών ηηγών. Τό άποκρύφωμα τής άθλιότητας τού Βυζαντίου τών τελευταίων χρόνων βρίσκεται στην πληροφορία τού ιστορικού Νικηφόρου Γρηγορά (1290/1-1360) για τό παλάτι τών Παλαιολόγων στην Κωνσταντινούπολη: «τοσαύτη πενία κατείχετο τό βασιλεία, ώστε ούδέν ήν τών έκπομάτων εκεί, χρυσούν ή άργυρούν, άλλ' ένια μόν κασιτέρνα, τά δέ άλλα πάντα κεραμεά και όστράκινα».

Σήμερα οι αρχαιολόγοι, έντυπωσιασμένοι από τήν εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, πού είναι και ή μόνη βέβαια πού σώζεται όρθια, έχουν στρέψει πρόσ τή εκεί τό ένδιαφέρον τους. «Ό,τι άπόμεινε και μελετήθηκε σάν βυζαντινό αστικό σπίτι φαίνεται ότι άνήκει στη μεσαιά τάξη (έμποροι, βιοτέχνες) και στους εύγενείς. Τά παραδείγματα τού Μυστρά πειθούν γι' αυτό. Προτού όμως εξετάσουμε μερικά σπίτια πού διατηρούνται εκεί, όπου από τό μέγεθος ή τή συγκρότηση τών χώρων διακρίνουμε και τή κοινωνική διαστρωμάτωση, όπως διαμορφώθηκε στά όψιμα βυζαντινά χρόνια, θά ήταν χρήσιμο να σταθούμε σ' ένα μεγαλοαστικό σπίτι πού σώθηκε στό Μελένικο (Βουλγαρία) (εικ. 5). Πρόκειται για ένα συμπαγές όρθογώνιο οικοδόμημα με ψηλό πύργο (κάστελλο) στη μιά γωνιά του. Η τελείως κλειστή δομή του είναι αρκετά καλά προσαρμοσμένη στό βόρειο κλίμα και φαίνεται προδρομική τής μορφής τών αστικών σπιτιών τού 18ου και 19ου αι. στό μακεδονικό χώρο (Καστοριά κ.λπ.). Η χρήση τού σπιτιού ως τις άρχές τού αιώνα μας δέν μάς επιτρέπει να σταθούμε στην έσωτερική διαμόρφωση τών χώρων πού, όπως ήταν έπόμενο, δέχτηκε ποικίλες μεταβολές. Ένα πλήθος κεραμοπλαστικά πού κοσμούν τήν πρόσοψη τού μάς βοηθούν να τό χρονολογήσουμε στόν 12ο αι.

Πολύ άργότερα, όταν ό Μυστράς γί-

νεται πρωτεύουσα τού Δεσποτάτου τού Μωρέως, οικοδομούνται σπίτια μέσα στό κάστρο. Πολλά από αυτά, διατηρημένα καλά, βοηθούν να κατανοήσουμε, με αρκετή πληρότητα, τή διαμόρφωση ενός ύστερου μεσαιωνικού σπιτιού. Η μορφή τών σπιτιών τού Μυστρά καθορίστηκε, βασικά, από τή διαμόρφωση τού έδαφους τού λόφου. Ήταν συνήθως δίπαιτα, αφού τό ισόγειο ήταν απ' τή μιά πλευρά μέσα στη γή. Από εκεί και πέρα ή οικονομική δυνατότητα τού κάθε νοικοκύρη τού επέτρεπε να έχει ένα είτε εύρύχωρο είτε πλούσια διαρθρωμένο σπίτι ή ακόμα και τριώροφο.

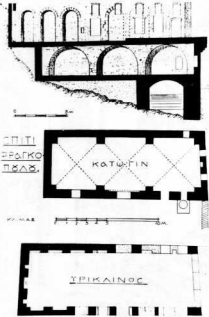
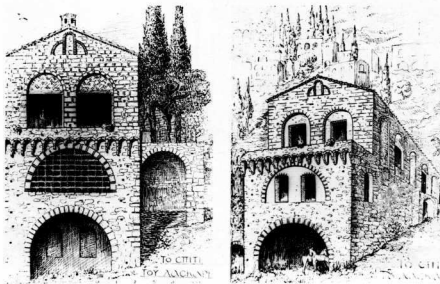
Τό άρχαιότερο και πιά σύνθετο σπίτι τού Μυστρά, τό λεγόμενο «παλατίκι» ή «άρχοντικό» αποτελεί μοναδικό

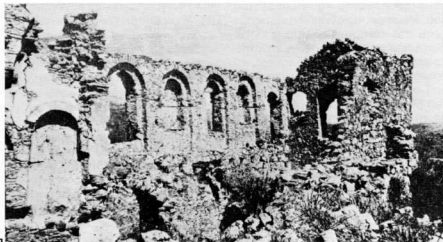
καλό δείγμα κατοικίας εύγενούς (εικ. 10). Έχει άποδειχτεί ότι αποτελείται από δύο ένωμένα κτίρια διαφορετικής έποχής. Η βόρεια και ή μεταγενέστερη νότια πτέρυγα, πού στην ούσια είναι δύο μακρόστενοι χώροι μέ έναν πλευρικό χώρο ή κάθε μία, έχουν σχηματισεί στό κέντρο μία μικρή έσωτερική αύλη. Έχει πύργο (κάστελλο) στη μιά γωνιά και τρία πατώματα από τά όποια τό μεσαίο είναι χαμηλοτάβανο. Ό τρίτος όροφος, τό τρικλιναίο κατά τή βυζαντινή όρολογία, έχει εύρυχωρία και δέν φαίνεται να ήταν χωρισμένος με ξύλινες κατασκευές σέ θαλάμους.

Ανάλογα, αλλά κάπως πιά φτωχικά, είναι τό άρχοντικό «του Φραγκόπου-

7. α) Τό σπίτι «του Λακαρνη». Η πρόσψη με τόν πύργο.

β) Τό σπίτι «του Φραγκόπουλου». Πρόσψη, τομή κατά μήκος και κατόψεις του.

8. α) Σπίτι στόν Μυστρά. Τό τρικλιναρί αυτό του σπιτιού είναι όμοιο μέ τό τρικλιναρί των σπιτιών «του Φραγκόπουλου» και «του Λάσκαρη». Διακρίνονται τά τοιχαρμάρια μεταξύ των παραθύρων.

β) Σπίτι του Μυστρά.
9. Σπίτι στόν Μυστρά.

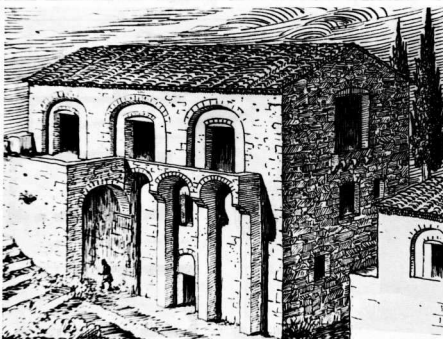
λου» και τό άρχοντικό «του Λάσκαρη» (είκ. 7). Μερικά ακόμη όρθογώνια μέ δύο όρόφους, χωρίς ιδιαίτερη φροντίδα στην όψη ή άλλα πιό άπλά στην κατασκευή τους, δίνουν τό μέτρο της οικονομικής κατάστασης των ιδιοκτητών τους (είκ. 8-12).

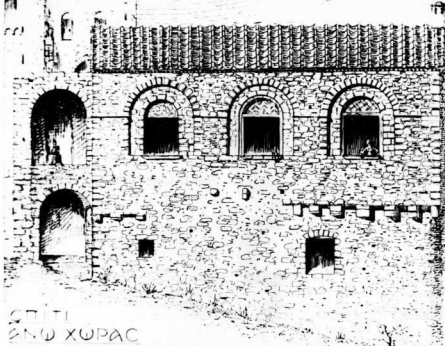
Ένα σπίτι στην Κωνσταντινούπολη, πού κατά τόν L. de Βαυλιέ είναι βυζαντινό, φαίνεται των χρόνων της τουρκοκρατίας, άν και ή μορφή του πλησιάζει αυτήν πού έχουν τά σπίτια του Μυστρά (είκ. 13).

Έξέταση των επιμέρους στοιχείων ενός βυζαντινού σπιτιού

Η πρόσοψη: Στά χρόνια της άκμης οι προσόψεις πρέπει νά ήταν ιδιαίτερα φροντισμένες. Τά ποικίλα συστήματα δομής, οι όρθομαρμαρώσεις, τά χρώματα, τά ψηφιδωτά, θά έδιναν εύχρηστη εικόνα στους δρόμους. Η παράδοση αυτή συνεχίστηκε και μετά τό 1000, άφού ό Ιστορικός Νικήτας Χωνιάτης (1150-1213) γράφει ότι οι τοίχοι των σπιτιών ήταν «χρώμασι διηνηθισμένοι». Ίχνη χρωματιστής διακόσμησης σέ προσόψεις σπιτιών του Μυστρά πείθουν γι' αυτό (είκ. 14).

Η αύλή: Άν κρίνουμε από την κάτοψη του σπιτιού της Θεσσαλονίκης, ή ρωμαϊκή άντίληψη του χώρου, στην

πρωτοχριστιανική περίοδο, είναι εμφανής. Λειτουργεί ακόμη η εσωτερική αύλη με τούς χώρους γύρω της και ο κήπος. Ή συγκέντρωση, όμως, του πληθυσμού στα άστικά κέντρα, σε μεταγενέστερη εποχή, δέν επέτρεπε τήν πολυτέλεια μιάς τέτοιας ανάπτυξης του χώρου (Μυστράς).

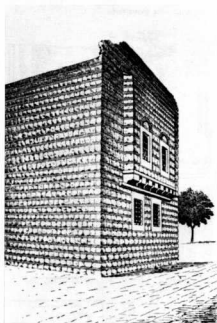
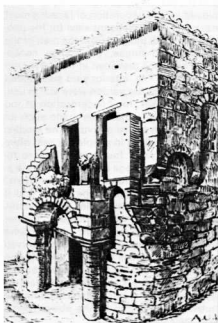
Οι όροφοι: Για τή τριώροφη, τετραώροφη και πεντάωροφη σπίτια έχουμε ήδη κάνει λόγο. Ο κύριος όμως πληθυσμός ζούσε σε σπίτια χαμόγεων ή στην καλύτερη περίπτωση, σε σπίτια δίπατον ή άνωγειοκάτωγων.

Οι εξώστες: Αυτόνομη είναι ότι τό «χαμόγεων σπίτιν» δέν είχε αυτή τήν πολυτέλεια, όπως τό δίπατα και τρίπατα σπίτια. Στόν Μυστρά έχουμε καλά δείγματα εξωστών, ήλιακων μέ τό βυζαντινό δρο, που καλύπτουν ύποκειμένους χώρους του σπιτιού.

Τό τρικλιναρί και τά δωμάτια: Τό τρικλινο ή τρικλιναρί ήταν ή κύρια αίθουσα του σπιτιού, από υπό τόν 12ο αϊ. και μετά αναφέρεται και ως σάλα. Άνάλογα μέ τή θέση του σε κάποιον από τούς όρόφους του σπιτιού, όνομαζόταν χαμοτρικλιναίος ή άνωγειων τρικλιναρίν. Ήταν χώρος τών άντρών, ενώ γιά τίς γυναίκες ύπήρχαν δωμάτια «εις τά ένδοτερα τών οικημάτων», τά λεγόμενα ματρωνίκια. Γύρω από τό τρικλιναρί ύπήρχαν τά δωμάτια ή κουβούκλια ή κοιτώνες και οι υπόλοιποι χώροι, (εικ. 15, 16) δηλαδή τό μαγειρείον, ή τραπεζαρία, τό άριστήριον ή συμπόσιον κατά τούς βυζαντινούς, και ό άπόπατος. Άργότερα, όταν τό βυζαντινό σπίτι συμπτύσσεται, τό τρικλιναρί ύποκαθιστά τούς περισσότερους από τούς παραπάνω χώρους. Γίνεται καθιστικό, ύπνοδωμάτιο και κουζίνα.

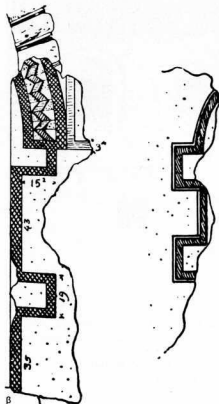
ΣΠΙΤΙ
ΕΝΩ ΧΥΡΑΣ

10. Πρόσψη σπιτιού στόν Μυστρά.
11. Σπίτι πάνω από δρόμο του Μυστρά. Ή διόδος όνομαζόταν «διαβτικόν».
12. Μικρό σπίτι του Μυστρά.
13. Σπίτι στην Κωνσταντινούπολη.

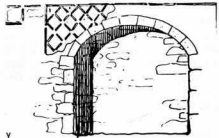

Βιβλιογραφία

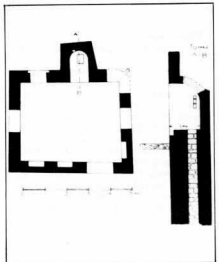
- L. DE BAYLIE, L'habitation byzantine, Paris 1902
 CH. BOURAS, "City and Village: Urban Design and Architecture", Akten des XVI internationalen Byzantinistenkongress, Jahrbuch der Oesterreichischen Byzantinistik, 31/2 (1981), σελ. 611-653.
 Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ, Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός, τ. Δ', Αθήνα 1951.
 V. LEVTCHEKHO, Byzance des origines à 1453, Paris 1949.
 A. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, «Τά άστικά σπίτια του Μυστρά», Άρχαιον Βυζαντινών Μνημείων 'Ελλάδος, Γ' (1937), σελ. 53 κέ.
 G. OSTROGORSKY, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1963.
 Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ, Έπισκόπησις τής νεοελληνικής ιστορίας, Αθήνα 1981.

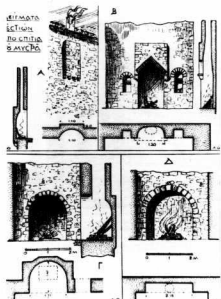
14. α) Διακόσμηση με πλίνθους σε παράθυρο. β) Ζωγραφιστή διακόσμηση σε πρόσοψη σπιτιού. γ) Κεραμοπλαστική διακόσμηση σε προσόψεις σπιτιών.

15. Χώρος αποχωρητηρίου (-ἀπόπατος), κάτω-ψη και τομή.

16. Έστια (ή παραστία ή πυροστία), αποτελούσε τον ζωτικό χώρο του σπιτιού στα όψιμα βυζαντινά χρόνια. Έξασφάλιζε τη θέρμανση και το ψήσιμο του φαγητού.

The Urban Byzantine House

The foundation of Constantinople in 324 A.D. by Constantine I on the basis of economic and political criteria symbolized the official recognition of the economic supremacy of the East. Already in the 6th century Constantinople had become a universal economic center, a position kept until the 12th century. The wealth accumulated in the byzantine capital was incredible for its time.

As a result, the display of wealth and power found its best expression in luxurious houses.

The cities, as far as we know, display in general, the strict town-planning of the roman tradition. The urban houses had often two, three or even four stories. The recent discovery of an early christian house in Thessaloniki (fig. 1), which according to the present data must have been used from the 5th to the 9th century, proves valid the above remark.

A quite complicated legislation decreed the building regulations as far as the formation of the facade and the relation of neighbouring houses were concerned. The construction materials must have been cheap, that is stones, mud and wood, since fire has perished almost everything in these buildings.

The cheap urban buildings reflected the bad economic situation. **The facade:** in the years of prosperity special attention must have been paid to the house facades. The various construction methods and the marbles colours and mosaics employed for the decoration of facades must have created a pleasant view for the people. **The yard:** judging from the plan of the Thessaloniki house, the roman conception of space prevailed in the early christian years. The interior yard surrounded by rooms and the garden were still in use. Later, however, the concentration of too many people in the cities made such an expansion in space a luxury. **The stories:** most people lived in simple houses, while the two, three or four-storied houses remained the privilege of the rich and the aristocracy. **The rooms:** the "triclinium" was the main room of the house and it was used only by the males of the family. Around this core were arranged the other rooms of the house. Some of them were exclusively used by women, other served the everyday needs of the people, like the kitchen, the dining-room, the closet etc. Later, when the space of the byzantine house shrank, the triclinium became the substitute for more of the above rooms and their functions.